

Această carte este publicată cu sprijinul
Fundației Ioan Bărbuș

Bronisław Wildstein (n. 1952) este scriitor, publicist și jurnalist. În prezent redactor-șef al postului TV Republika. A studiat la Universitatea Jagelonă de la Cracovia. În timpul studenției a activat în Comitetul pentru Apărarea Muncitorilor, KOR. În 1977, a fondat SKS, Comitetul Studențesc de Solidaritate, prima structură publică de opoziție de la Cracovia. KOR și SKS au pregătit înființarea Solidarność și a organizației sale de studenți, NZS.

A fost de mai multe ori arestat și interogat de SB, poliția politică a regimului comunist din Polonia. În timpul legii marțiale, în exil, a fost redactor-șef al revistei *Kontakt* și corespondent al Europei Libere, unde a întâlnit și reprezentanți ai exilului românesc.

Întors la Cracovia, în 1989, a fost șeful radioului public. În anii următori, ca jurnalist, eseuist și scriitor, a devenit unul dintre cei mai de seamă intelectuali publici polonezi.

În 2005, a copiat de la IPN (Institutul Memoriei Naționale) o listă de informatori și persoane urmărite de SB; nu a publicat-o, ci a arătat-o spre cercetare unor jurnaliști, dar ea a apărut pe internet. *Gazeta Wyborcza* și alți adversari ai lustrației au creat scandalul „listei lui Wildstein”, însă manifestațiile de solidarizare cu acesta au dovedit interesul publicului pentru dezvăluirea colaboratorilor SB, împiedicând desființarea IPN, inițiată de postcomuniști.

A fost președinte al Televiziunii Poloneze în anii 2006–2007.

A primit mai multe decorații pentru activitatea anticomunistă, premii literare și în domeniul jurnalismului.

Opera: Romane: *Jak woda (Ca apa)*, 1989; *Brat (Fratele)*, 1992; *Mistrz (Maestrul)*, 2004; *Dolina nicości (Valea zădărniceii)*, 2008; *Czas niedokonany (Timpul imperfect)*, 2011; *Ukryty (Ascuns)*, 2012.

Volume de nuvele: *O zdradzie i śmierci (Despre trădare și moarte)*, 1992. *Przyszłość z ograniczoną odpowiedzialnością (Viitor cu răspundere limitată)*, 2003.

Publicistică: *Jakiej prawicy Polacy nie potrzebują (De ce fel de dreaptă nu au nevoie polonezii)*, 1987; *Dekomunizacja, której nie było czyli Mistyfikacja triumfująca (Decomunizarea care nu a avut loc sau Mistificarea triumfătoare)*, 2000; *Długi cień PRL-u, czyli dekomunizacja której nie było (Lunga umbră a Republicii Populare, adică decommunizarea care nu a avut loc)*, 2005; *Moje boje z III RP i nie tylko (Luptele mele cu cea de-a III-RP și nu numai)*, 2008; *Demokracja limitowana, czyli dlaczego nie lubię III RP (Democrație limitată sau de ce nu-mi place Republica a Treia)*, 2013.

Eseistică: *Śmieszna dwuznaczność świata, który oszalał (Echivocul ridicol al lumii care a înnebunit)*, 2009.

Volume de interviuri: *Profile wieku* (interviuri cu Francis Fukuyama, Bernard Lewis, Lester Thurow, Leszek Kołakowski, Jacques Derrida, Samuel Huntington și alții), 2000; *Niepokorny (Nesupus)*—interviu fluviu cu Bronisław Wildstein, de Piotr Zaremba și Michał Karnowski, 2012.

BRONISŁAW WILDSTEIN

Un trecut
care se încapățânează
să nu mai treacă

Traducere din polonă și note de
ANCA-MARIA CERNEA

Cuvânt înainte de
VLADIMIR TISMĂNEANU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Volumul de față cuprinde o selecție de texte semnate de Bronisław Wildstein și apărute în diverse publicații poloneze: *Rzeczpospolita*, *Uważam Rze*, *Plus Minus*, *Do Rzeczy*, *Teologia Polityczna*, *Arcana*, *Wprost*, *Znak* și în volumele de eseuri politice și culturale ale autorului: *Moje boje z III RP (i nie tylko)*, *Śmieszna dwuznaczność świata, który oszalał*, *Demokracja limitowana, czyli dlaczego nie lubię III RP*, interviuri acordate de acesta publicației *Zeszyty Karmelitańskie* și portalului românesc „În linie dreaptă”, precum și textul unei conferințe pronunțate de el la Universitatea Catolică din Lublin. Cartea poartă titlul sub care s-a desfășurat, la 27 mai 2014, dialogul din cadrul seriei „Înapoi la argument”, dintre Horia-Roman Patapievici și Bronisław Wildstein, găzduit de Librăria Humanitas de la Cișmigiu: „Un trecut care se încăpățânează să nu mai treacă”.

Redactor: Vlad Russo

Coperta: Ioana Nedelcu

Tehnoredactor: Manuela Măxineanu

Corector: Cristina Jelescu

DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Fedprint

Copyright © 2002-2014 Bronisław Wildstein

© 2014 Fundația Ioan Bărbuș pentru versiunea în limba română.

Toate drepturile rezervate.

© HUMANITAS, 2014

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Wildstein, Bronisław

Un trecut care se încăpățânează să nu mai treacă / Bronisław Wildstein;

cuvânt înainte de Vladimir Tismăneanu; trad. din polonă și note

de Anca-Maria Cernea. – București: Humanitas, 2014

ISBN 978-973-50-4589-0

I. Tismăneanu, Vladimir (pref.)

II. Cernea, Anca-Maria (trad.)

821.162.1-92=135.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382; 0723 684 194

Cuprins

<i>Indomptabilul Broniek</i> de Vladimir Tismăneanu	7
POLONIA, DE LA MASA ROTUNDĂ LA SMOLENSK	
Reflecții asupra Solidarității	13
Democrația limitată sau elitele și poporul în sistemul postcomunist polonez.	27
Platforma Civică devine partidul stângii?	45
Misterul de la Smolensk.	54
Polonia în urma tragediei de la Smolensk – <i>interviu</i> cu <i>Gelu Trandafir</i>	70
Moștenirea unui realist politic	76
DREPTUL LA TRECUT	
Trădarea nejudecată – <i>discuție cu Arthur Bazak</i>	87
Teologia antilustrației	97
„Niciodată nu e prea târziu pentru a acorda cetățenilor dreptul la trecutul lor“ – <i>interviu cu Gelu Trandafir</i>	109
În țara idolilor	114
Cazul Zyzak, sau cea de-a Treia Republică pe scurt	124
Polonia, antisemitismul și stânga	130
UNIUNEA EUROPEANĂ VS EUROPA	
Stânga, ieri și astăzi	161
Prostia modernizării la xerox	170
Cât costă libertatea.	177

Legi împotriva Legii 187
Ce ne așteaptă 223

LIBERTATEA ȘI DUȘMANII EI

Constrângerea în slujba progresului 235
De ce sunt homofob 242
Către țoapele celei de-a Treia Republici 251
Fascism și stalinism 260
Vor reuși oare democrațiile să se apere? 262
Barbarii și respectul 272

ARTĂ ȘI REVOLUȚIE

Giovinazza 277
Despre lupii buni și răi 281
Oare e de ajuns Constituția? 287
Idei concrete și existențe fantomatice 289

Indomptabilul Broniek

Am auzit prima oară despre Bronisław Wildstein atunci când am studiat istoria sindicatului liber și autoguvernat Solidarność. Am aflat că fusese unul dintre liderii marcanți ai ramurii studențești a acestei mișcări sociale care a zdruncinat din temelii și, în final, a învins dictatura comunistă din Polonia. Aveam să urmăresc, de-a lungul anilor, evoluția sa, polemicile în care s-a angajat cu o intensitate unică, în jurul a ceea ce s-a numit „moștenirea Republicii Populare Polone“. Am vorbit pe larg despre Broniek cu prietenii mei din România, mari iubitori ai Poloniei neînfrânte, Anca Cernea și soțul ei, Vincențiu, precum și Gelu Trandafir. Grație lor am putut vedea filmul *Trei prieteni*, una dintre cele mai tulburătoare mărturii despre crimele comunismului și prelungirile lor în cultura politică a postcomunismului.

Nu e nici un secret că sunt prieten apropiat cu Adam Michnik. Mă leagă de istoricul polonez amintiri indelebile. Fiul nostru, al lui Mary și al meu, se numește Adam în onoarea autorului *Noului evoluționism*, acel eseu, comparabil prin efecte, cu *Puterea celor fără de putere* de Václav Havel. O prietenie de idei nu înseamnă însă acord total asupra tuturor chestiunilor. Michnik și cu mine vedem în chip diferit chestiunea decomunizării. Lui îi este teamă de revanșism, de riscul vânătărilor de vrăjitoare. Mie mi se pare că o democrație care nu se confruntă tranșant, inclusiv juridic, cu trecutul ilegal și criminal nu este nici credibilă, nici viabilă. Este ceea ce au spus de-a lungul anilor oameni ca Joachim Gauck și Herta Müller în Germania, Petruška

Šustrová în Republica Cehă, Gabriel Liiceanu și Horia-Roman Patapievici în România, Antoni Macierewicz și Bronek Wildstein în Polonia. În cazul lui Bronek, apariția faimoasei „liste“ a dus la concedierea sa de la ziarul *Rzeczpospolita*. Foștii informatori și protectorii lor au reacționat isteric în clipa când numele colaboratorilor poliției secrete au devenit publice. Prăpastia dintre *Gazeta Wyborcza*, ziarul condus de Adam Michnik, pe de o parte, și adepții decomunizării, apropiați de frații Kaczyński, de cealaltă, a devenit tot mai adâncă. Este vorba de o falie care definește, de fapt, marile bătălii culturale din Polonia de azi. Unii cred că *la guerre est finie*, ceilalți socot că marea luptă a fost doar amânată, că punctul însuși de pornire, deci Masa Rotundă din 1989, a fost o capcană mai degrabă decât o șansă. Nu sunt eu cel care să se pronunțe asupra acurateții unui punct de vedere ori a celuiilalt. Pot însă spune că există ceva îndoielnic în ideea lui Tadeusz Mazowiecki a „liniei groase“ în raport cu trecutul. Este ca un fel de refulare la ordin. Trecutul nu dispare la comandă.

Pentru mulți dintre exponenții stângii liberale poloneze, fascinați de marotele corectitudinii politice și istorice, însăși compararea comunismului cu fascismul este scandaloașă. Ideea că indivizii responsabili pentru masacrul de la Gdansk din decembrie 1970 (în primul rând răposatul general Wojciech Jaruzelski) și pentru Legea Marțială din decembrie 1981 ar trebui deferiți justiției, asemenea criminalilor naziști, este atacată drept „cruciadă anticomunistă“. Ca și cum ar fi ceva reprobabil în anticomunism, ca și cum „tovarășii“ nu ar fi fost creatorii unui sistem al ilegalităților practicate sistematic, cu maniacal devotament. Ceea ce în anii '80 părea ceva de la sine înțeles, deci polarizarea societății în „ei“ și „noi“, este acum descris drept un mit vindicativ, o justificare maniheistă pentru abominabile răfuieli.

Am stat îndelung de vorbă la București cu Bronek în mai 2014. Pot spune că am atins în detaliu aceste chestiuni și multe altele. Am urmărit atent ce-a avut de spus în cadrul dialogu-

lui de la Librăria Humanitas de la Cișmigiu cu Horia-Roman Patapievici. Cititorii acestui volum vor avea prilejul, sunt convingeți, să descopere articulațiile unei gândiri originale și deschise, interpretări dezinhitate ale provocărilor legate de ceea ce este tot mai acută criză a valorilor din lumea de azi, declinul tradiției și ascensiunea relativismului etic. Asemeni unor Olavo de Carvalho și Roger Scruton, Bronek refuză să îngenuncheze în fața idolilor tribului. Este un antidogmatic mândru de opțiunile sale, respectă faptele mai mult decât doctrinele, nu se lasă încorsetat de varii himere ideologice. Înțelege că liberalismul nu poate fi apărat dacă nu-și asumă propriile valori întemeietoare, între care, mai presus de orice, libertatea individului.

Am citit cu mare interes eseu lui Bronek despre evreitate, m-am regăsit în multe din ideile sale. Este nevoie de sinceritate, de transparență, de acuratețe istorică atunci când analizăm chestiuni care sunt de atâtea ori distorsionate și falsificate de profeții etnocentrice. La fel, Bronek pledează pentru nuanțe atunci când se operează critici *de plano* la adresa catolicismului polonez. El le reamintește concetățenilor săi că Biserica Catolică a fost marele reazem al rezistenței din Polonia, că grație catolicismului, în primul rând, identitatea poloneză a reușit să se salveze. Nu există urmă de fundamentalism în gândirea lui Bronek Wildstein. A fost și rămâne un admirator al lui Leszek Kołakowski. A fost și rămâne un spirit modern, opus oricărui obscurantism bigot. Ceea ce-l distinge de atâtea dintre foștii săi colegi, ceea ce-l face o voce aparte în Polonia, și așa zice în Europa de Est de azi, este refuzul ambiguităților confortabile. Bronek nu vrea să se lase îmblânzit. O știu la fel de bine prietenii și adversarii săi. Mă bucur să mă număr printre cei care îl prețuiesc și, dacă pot spune astfel, îl iubesc.

VLADIMIR TISMĂNEANU
Washington, DC
29 august 2014

POLONIA, DE LA MASA ROTUNDĂ
LA SMOLENSK

Reflecții asupra Solidarității

Solidaritatea a fost un fenomen unic la scară globală. Nu se cunoaște altă mișcare de opoziție la care să fi aderat voluntar, în decursul câtorva luni, peste zece milioane de oameni (se cuvine a include aici și Solidaritatea Rurală și Asociația Independentă a Studenților), adică aproape 50% din populația adultă a țării, deși această apartenență era asociată cu o primejdie greu de estimat, dar cu siguranță gravă. Acești oameni au rămas neclintii într-o primejdie continuă și severă timp de un an și jumătate, iar apoi, în ciuda legii marțiale, au fost în stare să organizeze o mișcare de rezistență fără precedent la scară istorică.

Acestui fenomen neobișnuit, care a stat la baza statalității noastre redobândite, nu i s-a acordat suficientă reflecție și nici cuvenita cinstită, lucru ce poate fi constatat în mod evident astăzi, din perspectiva celor 30 de ani care au trecut de atunci. Dimensiunea dezavuării și trecerii lui sub tăcere, mai ales la începuturile celei de-a Treia Republici¹, ne face să vorbim de îndepărtarea lui din memoria oficială, ceea ce aruncă o anume lumină asupra istoriei noastre recente.

Cu atât mai mult este de datoriată noastră să ne întoarcem încă o dată spre Solidaritatea și să reflectăm asupra ei, deoarece

---

1. Cea de-a Treia Republică, sau cea de-a Treia RP, este statul polonez actual, sistemul politic rezultat din negocierile din 1989, de la Masa Rotundă, dintre autoritățile comuniste și opoziție, și din alegerile ce au urmat. Ea reprezintă reluarea tradiției Poloniei independente, cea de-a Doua Republică, dinaintea de comunism.

concluziile ce decurg din această experiență istorică trebuie să fie semnificative pentru prezentul și viitorul nostru.

Unul dintre factorii ce fac atât de dificilă descrierea fenomenului în cauză este spontaneitatea sa. Solidaritatea a apărut fără nici un plan sau proiect, i-a surprins nu numai pe observatori, ci și pe creatorii săi, acesta fiind și motivul pentru care nu poate fi înghesuită în scheme ideologice sau analitice gata făcute. Solidaritatea a fost, în felul ei, un miracol istoric, iar un miracol e greu de cuprins în formule raționale.

Poate ar merita să începem prin a răspunde la întrebarea: ce nu a fost Solidaritatea? Așadar, n-a fost un proiect novator sistemic, nici o propunere de soluții politice pentru un stat democratic. Asta nu înseamnă că semnificația ei se reduce doar la o istorie închisă (ca și cum ar exista fenomene ce-ar putea fi reduse la un trecut definitiv apus). Dimpotrivă, ea spune mult despre națiunea noastră și poartă un mesaj de dimensiune universală. Se poate presupune, cu un mare grad de certitudine, că dacă Hannah Arendt și-ar fi scris astăzi tratatul *Despre revoluție*, evenimentul pus în centrul analizei sale ar fi fost tocmai Solidaritatea.

Experiența Solidarității este un argument fundamental în favoarea concepției clasice aristotelice despre om ca „fință politică”. Aceasta din urmă presupune că persoana umană își poate dobândi plinătatea umanității numai în comunitatea civică, pe care o atinge datorită relațiilor cu ceilalți și în acțiuni în favoarea binelui comun. Etica, fără de care omul este o persoană incompletă, determină relațiile lui cu comunitatea.

Este o concepție care se situează la antipodul abordării libérale, dominante astăzi, care pune accent pe autonomia persoanei și etalează potențe amintind de puterile creatoare divine, ce l-ar face pe om capabil să se autocreeze. Ele ar trebui să deschidă perspectiva auto-împlinirii, conducând astfel la o formă superioară a existenței umane. În această abordare, omul joacă rolul

unui creator autonom, asemenea lui Dumnezeu. Aristotel a arătat că singur nu poate fi decât Dumnezeu sau animalul. A-l imagina pe om egal cu Dumnezeu este o uzurpare, iar experiențele secolului XX au arătat cum, aspirând la acest rol, omul se prăbușește în animalitate.

Cei care au trăit fenomenul Solidaritatea își amintesc de el ca de o renaștere a națiunii, dar și ca de o neobișnuit de intensă experiență existențială. Datorită posibilităților create de comunitate, oamenii și-au recâștigat și demnitatea individuală.

Mecanismul totalitarismului face ca indivizii să fie lăsați singuri, deci neajutorați, în fața molohului atotstăpânitor al statului. Monopolul guvernanților asupra tuturor formelor de activitate socială – acesta fiind chiar principiul totalitarismului – trebuie să ducă la asemenea consecințe. Desigur, este un model ideal, dar toată practica totalitarismului tinde în această direcție. În Polonia, cea mai mare concesie pe care guvernul comunist a făcut-o națiunii a fost aceea că a trebuit să consimtă la existența unei Biserici Catolice independente, deși supuse unor neîncetate presiuni și hărțuieli. Acțiunile guvernelor Republicii Populare Polone au arătat, ca întotdeauna în acest tip de sistem, că trebuia să fie doar o concesie temporară, împotriva supărătoarei independențe a Bisericii fiind întreprinse neîncetate campanii. Instituția Bisericii era totuși un fapt senzațional în realitatea aceluia stat.

Cei peste 30 de ani de comunism, rezultat din cataclismul celui de-al Doilea Război Mondial, au sfârșit legăturile comunitare și sociale tradiționale. În fața minciunii omniprezente, a înșelăciunii și intimidării, polonezilor le-a rămas refugiul în viața de familie și, mai important, în trăirea religioasă colectivă. Toate celelalte organizații civice și comunitare fuseseră distruse, unele chiar acționau împotriva destinației lor inițiale, păstrând aceleași nume și forme exterioare. Așa era așa-zisa „autoconducere“, sau omoloagele ei, corporațiile profesionale. Toate fuseseră transformate într-o „curea de transmisie“ a puterii comuniste, și astfel în mecanism al statului totalitar.

Părea că reconstrucția instituțiilor civice va fi un proces deosebit de dificil și îndelungat. Dar Solidaritatea a însemnat o explozie a lor. Se poate presupune că această renaștere extraordinară a fost determinată de o mortală amenințare externă, iar abia după eliminarea acesteia în „timpuri de pace“ ar fi ieșit la iveală problemele și fragilitatea acelor forme de organizare, create spontan. Dar însuși faptul că au apărut ridică întrebarea: de unde și-a tras comunitatea poloneză – care părea să fi fost eficient dezvățată de asemenea activități deja de mai bine de o generație – capacitatea de a le regenera pe loc? Mai ales că toată această creativitate s-a ivit oarecum de la bază și în ciuda experților și consilierilor de atunci, ridicați astăzi pe pedestal; nu numai că ea n-a fost plănuită de ei, dar de multe ori a avut loc împotriva sfaturilor și avizelor lor. La această întrebare este imposibil de găsit alt răspuns decât că s-a apelat la înțelepciunea colectivă, stocată în țesătura culturii naționale, ceea ce arată atât vitalitatea și valoarea unor tradiții comunitare, fie ele chiar îndepărtate, cât și un patrimoniu național extrem de valoros, care mai poate fi încă valorificat.

Faptul că Solidaritatea a fost o asemenea mișcare spontană, operând în condiții foarte neobișnuite, ne cere să analizăm cu deosebită atenție această experiență, consemnată doar în foarte mică măsură în documentele alcătuite atunci. Să încercăm să începem prin descrierea acelei aure unice câtă vreme mai există încă oameni care, la fel ca subsemnatul, și-o mai amintesc.

Solidaritatea a surprins pe toată lumea, inclusiv pe creatorii săi. Cu câteva luni înainte de grevele din august care au condus la apariția sa, țara părea cufundată încă în apatie. Primul pelerinaj al lui Ioan Paul al II-lea în Polonia, în iunie 1979, le-a oferit polonezilor prilejul unui entuziasm extraordinar, dar pe cât a fost el de strălucit, pe atât de mare a fost deznădejdea abătută asupra Poloniei după plecarea Papei. În cursul întâlnirilor cu el, părea că nimic nu va mai putea reveni

la starea dinainte. În timpul acelor opt zile extraordinare, nu doar ne-am numărat și ne-am dat seama că suntem majoritatea uriașă a națiunii, dar am simțit o libertate și o solidaritate necunoscute, recăpătându-ne astfel demnitatea; după acest timp, întoarcerea la opresiunea și minciuna comunistă părea imposibilă. Și totuși, ea s-a produs. Mass-media își scurgea minciuna oficială, partidul stăpânea, oamenii stăteau la cozi tot mai lungi pentru produse de nimic, pe înfundate înjurau și blestema, dar oficial votau „pentru“. Au trecut alegerile din martie 1980, după care partidul a anunțat o nouă victorie triumfală, nimic nu prevestea că ceva s-ar putea schimba și cu atât mai puțin ar fi știut cineva exact cum s-ar putea întâmpla așa ceva. În afară de asta, euforia din timpul vizitei Papei era și greu de tradus într-un program politic.

Opoziția, puțin numeroasă, conform standardelor comuniste, chiar dacă era tolerată – adică nu era definitiv închisă în pușcărie –, era supusă unor hărțuieli tot mai mari. Notițiile arestări de 48 de ore, uneori repetate imediat una după alta, tribunalele polițienești, al căror efect era de obicei arestarea pentru mai multe luni, bătăile și alte asemenea lucruri afectau din ce în ce mai mult funcționarea ei normală. Jacek Kuroń a stabilit atunci, adică la începutul anului 1980, că cel mai bine ar fi să se întocmească un raport succint, care să analizeze principalele probleme ale țării și să propună contramăsuri. Raportul trebuia să aibă caracterul unei petiții sub care „Comitetul pentru Apărarea Muncitorilor“¹ și inițiativele legate de el ar fi strâns semnături. Aceste acțiuni nu doar conștientizau publicul larg asupra stării de lucruri ce-i era

---

1. Comitetul pentru Apărarea Muncitorilor, KOR, creat din inițiativa lui Antoni Macierewicz, pentru ajutorarea muncitorilor victime ale repressiunii în urma grevelor de la Radom 1976. Membrii KOR și-au asumat deschis și public rolul de sprijinitori ai muncitorilor în fața autorităților.

ținută ascunsă, dar înfrângeau totodată frica dominantă și constituiau un substitut pentru acțiunea politică. Desigur, propunerile cuprinse într-o astfel de petiție n-ar fi încălcat interpretarea oficială a Constituției, ar fi avut un caracter reformativ, dar, prin simplul fapt al acțiunii independente și al criticii, ar fi lovit în temelia sistemului totalitar.

Entuziast, Kuroń a anunțat că putem ajunge până la 100 de mii de semnături, ceea ce ar fi fost pentru noi un triumf aproape de neînchipuit. Mai sceptic, Adam Michnik a susținut că avem șanse la 20 de mii, ceea ce oricum ar fi fost o mare realizare – după cum era și el de acord, alături de alții. Amintesc de asta pentru a documenta starea de spirit a unor oameni, puțin numeroși atunci, care întreprindeau acțiuni împotriva statu quo-ului politic, deci erau hotărâți, dar nutreau și o speranță de schimbare, speranță de care era lipsită majoritatea concetățenilor lor. Și toate acestea înainte de cutremurul la care a participat o uriașă parte a națiunii. Așadar, nimeni n-a prevăzut ce avea să se întâmple aproape în același moment istoric. Ce factori subiacenți au condus la acest șoc?

Opoziția anilor '70 a avut o însemnătate capitală pentru crearea Solidarității. Greva de la șantierul naval Gdańsk a fost declarată de către activiști ai Sindicatelor Libere, apărute ca realizare a unui proiect al Comitetului pentru Apărarea Municipitorilor. Proiectul a fost formulat în modul cel mai complet de către Jacek Kuroń în trei articole publicate succesiv (în samizdat), în anii '70: „Gânduri despre un program de acțiune“, „Principii și idei“, „Note privind structura mișcării democratice“. Era un proiect privind auto-organizarea societății împotriva molohului totalitar al statului, o reconstrucție a legăturilor din mediile sociale și o reprezentare în afara statului totalitar, astfel încât, fără a se contesta litera doctrinei, să se ceară punerea în aplicare a drepturilor prevăzute oficial. Opoziția a elaborat totodată un limbaj în care autoritățile lor era

greu să polemizeze, întrucât se făcea apel la drepturile și libertățile oficial garantate cetățenilor de regimul comunist. Sindicatele Libere, precum și Comitetele Studențești ale Solidarității au reprezentat realizarea acestei idei.

Se întâmplă adesea ca oamenii să-și proiecteze controversele și divergențele actuale într-o situație din trecut, comițând păcatul prezentismului, tipic în perspectiva asupra istoriei. De fapt, în ciuda tuturor certurilor de atunci, Sindicatele Libere se încadrau în concepția Comitetului pentru Apărarea Muncitorilor privind opoziția împotriva regimului comunist.

Caracteristică este comparația atitudinii și limbajului greviștilor de la Gdańsk-Gdynia din 1970 cu cele din 1980 – mai ales că, de multe ori, erau aceleași persoane. Solicitarea de a înființa un sindicat independent, cererile Solidarității care întreceau cu mult revendicările economice, abilitatea de a discuta cu reprezentanții puterii care vorbeau în jargonul comunist – tot ce muncitorii n-au avut în decembrie¹, dar au avut în august² era rodul activității opoziției anilor '70 care a elaborat o nouă strategie și un nou limbaj.

Acțiunea și proiectul ei trebuiau totuși să cadă pe un teren social pregătit dinainte. Iar aici baza mai profundă a avântului Solidarității a fost comunitatea religioasă și națională, a cărei versiune mai recentă fusese proiectată și formată de Cardinalul Stefan Wyszyński.

Lipsa unei reflecții mai profunde asupra Solidarității este însoțită în Polonia de o lipsă de reflecție asupra acțiunii lui Wyszyński, a cărei încununare la scară globală, aplicabilă prin urmare și la situația poloneză, a fost pontificatul lui Ioan Paul al II-lea. Ele se datorează cu siguranță și distanței cercurilor

---

1. E vorba despre grevele și manifestațiile de la Gdańsk, Gdynia și Sopot, din 1970, încheiate printr-o represiune sângeroasă.

2. E vorba despre grevele de la Gdańsk din 1980.

intelectuale față de Cardinalul Wyszyński. E adevărat că aceste medii s-au lăsat antrenate de Solidaritatea, dar mai târziu au redobândit față de ea o distanță, de înțeles din punctul lor de vedere. Acțiunea lui Wyszyński și Solidaritatea erau așezate însă pe o idee a egalității, foarte profund concepută. Nu era vorba, desigur, de un egalitarism în privința averii, ci de o recunoaștere a identității oamenilor ca fii ai lui Dumnezeu, în dimensiunea religioasă, lucru exprimat politic în ideea republicană a cetățenilor egali între ei, prezentată de Solidaritatea. Intelectualii ca grup, indiferent de ideologiile la care aderă, reprezintă de obicei atitudinea elitei. Aceasta derivă și din interesul propriu mediului lor. În acest context, nu e surprinzătoare împotrivirea cercurilor de la *Znak* și *Tygodnik Powszechny* față de strategia Cardinalului. Ceea ce nu înseamnă că printre susținătorii săi nu erau intelectuali la fel de remarcabili ca însuși Wyszyński. Din rândul cercurilor ostile lui, printre alții, l-a sprijinit Stefan Kisielewski.

Catolicismul popular al lui Wyszyński a fost o încercare reușită de a revigora simboluri în care se putea recunoaște întreaga comunitate națională. De aici, intensificarea cultului Fecioarei Maria, pelerinajul la icoana Maicii Domnului de la Częstochowa, solemnitățile de sărbătorire a mileniului¹. Acest catolicism a permis polonezilor să-și recâștige comunitatea religioasă și națională.

Se cuvine să recunoaștem totuși că aptitudinea spontană de a construi într-o clipă marea mișcare a Solidarității – e suficientă aici comparația cu alte inițiative cunoscute din istorie, la o scară mult mai mică – trebuie să fi rezultat dintr-o capacitate de autoorganizare provenită din experiențe istorice mai vechi, păstrate de tradiție, un instinct de autoconservare al comunității, care, și în acest caz, și-a demonstrat extraordinarul potențial.

S-a arătat astfel că polonezii au reușit să păstreze din trecutul mai îndepărtat nu numai bazele atitudinii republicane, ci și

---

1. De la creștinarea polonezilor.